

HENRI DE LUBAC

FRA ÒSCAR BERNAUS GRIÑO

L'encontre

Enmig de la munió de notícies, moltes de les quals –malauradament– gens aflagadores, que sorgeixen dins, defora, sobre i entorn de l'Església en els mitjans de comunicació, n'hi ha una que potser hagi passat desapercebuda a molts dels nostres lectors. Es tracta de l'anunci per part de l'episcopat francès, el 31 de març d'enguany, a Lourdes, en cloure l'Assemblea Plenària que hi tingueren, de la seva decisió de presentar a Roma la sol·licitud d'apertura de la causa per a una possible beatificació del que fou cardenal i jesuïta Henri de Lubac (Cambrai, 1896 - París, 1991).

Es tracta d'una notícia de la qual cal donar-ne gràcies a Déu i alhora felicitar els bisbes francesos perquè, amb aquesta voluntat de demanar que s'estudiï una possible causa de beatificació, hom reconeix ja de manera implícita, en la figura d'aquest gran teòleg, algú que assenyala clarament, amb la seva vida i obra, la presència lluminosa de Déu enmig nostre.

Durant els estudis del grau en teologia a la Facultat de Teologia de Catalunya, vaig tenir la sort de poder llegir algunes obres seves, en part o del tot, ja perquè formaven part del contingut d'alguna assignatura, ja perquè alguns professors sovintejadament s'hi referien, ja perquè ens en recomanaven la lectura.¹ Sigui com sigui, hi vaig descobrir un autor d'una agudesia i *finesse* corprenedores, una profunditat

1. Vull agrair aquí especialment els professors Xavier Morlans i Juan Ramón Laparra de la FTC, entre d'altres, per tal com ens van presentar i fer accessible l'obra de de Lubac (el prof. Laparra, fins i tot dedicant-li un curs monogràfic sencer).

que no desdeia en absolut la senzillesa i la gosadia, la invitació contínua a la seriositat argumentativa i a l'honestedat intel·lectual i, en fi, la consciència que hom, com a teòleg cristià, es troba davant del Misteri i que és només des de la humilitat que hom pot emprar "l'instrumentari" d'accés al diví per tal com aquest prové d'un privilegi que poua, tot ell, en la font de la misericòrdia que és Déu mateix.

D'ací en sorgí no només la simpatia sinó també aquella mena d'amistat que un estableix amb alguns autors que només pots conèixer així, a través de la distància imposada per unes circumstàncies que, tanmateix, des de la perspectiva cristiana, són motiu d'enaltiment i acció de gràcies a Déu, perquè, en la vida d'un germà que ja ha acomplert el seu camí, hi trobes la bellesa d'un mestratge que concorda profundament amb una Bellesa antiga i sempre nova i de la qual tots n'hem estat fets, cadascú a la seva manera, deixebles.

Les notes que trobareu aquí són resultat de l'aplec de tot un reguitzell d'aquestes lectures d'obres de i sobre de Lubac, de la seva lectura i de les reflexions que em varen suscitar. Tot plegat va servir de base per a una xerrada que vaig fer al convent de Nostra Senyora de Pompeia de Barcelona en el marc del cicle de conferències de formació cristiana per a adults que s'hi ofereix un cop al mes des de fa ja una bona colla d'anys. El que n'espero, com vaig poder dir en aquella ocasió, és suscitar-vos l'interès per aquest autor, sense el qual certament no es podrien explicar moltes de les coses esdevingudes a l'Església abans, durant i després del Concili Vaticà II. En última instància, que aquest interès us dugui a llegir-lo i, llegint-lo, a estimar,

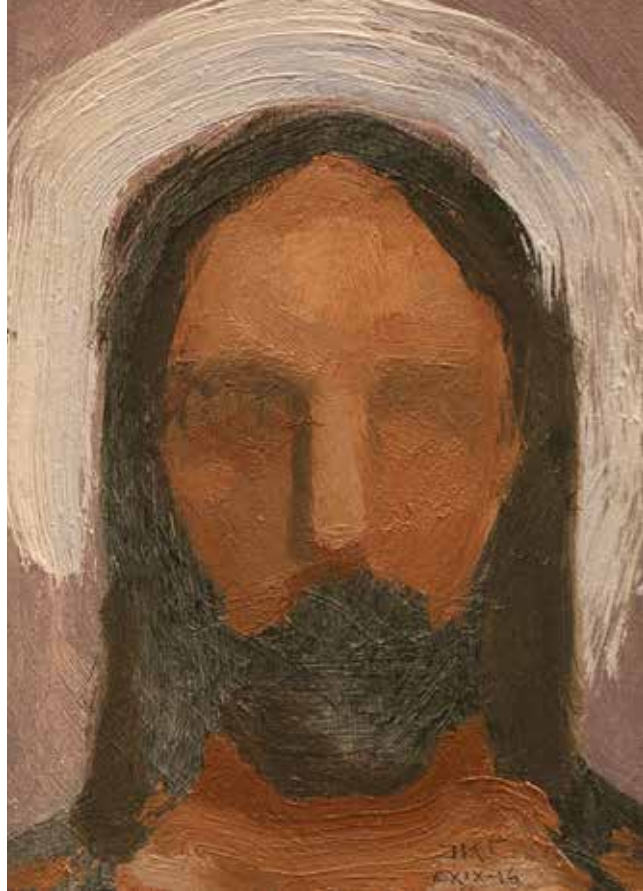
tot endinsant-vos-hi cada dia més, el Misteri de Déu, de l'Església i de l'home.²

Al principi era l'amor

El teòleg ha de ser, primer i abans que res, *teòfil*, és a dir, amant de Déu, algú que estima Déu per sobre de totes les coses. L'amor de Déu és allò que mou la seva reflexió.³ L'adjectiu *teòfil* és per al cristià quelcom de substantiu o, potser millor dit, un apel·latiu que complementa necessàriament la identitat nova que li ha sobrevingut pel baptisme. Això, segons algun exegeta, és el que potser caldria entendre sota la denominació d'aquell personatge al qual sant Lluc adreça tota la seva obra, tant el seu evangeli com els Fets dels Apòstols. Darrere d'aquell Teòfil hauríem d'entendre'ns-hi tots els cristians, que, per tant, som, o hauríem de ser, "amants de Déu".

2. Des de l'any 1998, Éditions du Cerf ve publicant l'edició crítica de l'obra completa d'Henri de Lubac (es tracta d'un total de cinquanta volums, dels quals ja n'han publicats trenta). En català disposem d'algun títol, però la major part dels títols més coneguts de la seva obra els trobem traduïts en castellà en diverses editorials. L'any 2022 l'editorial Encuentro (Madrid) ha començat, sota la supervisió d'un comitè científic format per teòlegs de renom, la traducció castellana de l'obra completa a partir dels criteris d'Éditions du Cerf, tot fent una primera selecció de vint-i-un volums de l'obra lubaciana que permeti al públic lector de llengua castellana de bastir-se una idea de l'abast del pensament del teòleg francès. De moment, en tenim ja els dos primers volums.

3. "Amor de Déu" ho podem entendre com a genitiu subjectiu i objectiu a la vegada, feliç expressió que fa convergir Déu i home. Hi contemplem, tanmateix, la primacia de l'un sobre l'altre: l'amor que tenim a Déu es funda sobre un amor infós per l'amor que Déu ens té.

Sigui com sigui, un *teòfil* només pot entendre's com a tal si s'ha sabut estimat primer per Déu (cf. 1Jn 4,10). Es tracta d'un amor, però, curios: contrasta amb tots els amors que un hom havia pogut conèixer abans però que s'experimenta com a primigeni i, per tant, (re)configura tot allò que hom havia viscut i *com* havia estimat. I això pot ocórrer ja quan un és un nen: una primera intuïció de Déu, una llum clara de saber-se'n criatura, encara sense poder-hi posar paraules, encara sense poder *dir* que "allò" és "amor" i, menys encara, que es troba davant del "Misteri." Com pot ser?

L'experiència es dona en el temps, en la història personal de cadascú i, a la seva manera, cadascú de nosaltres hauria de poder explicar-la. Que bonic quan veus com l'evangeli va encarnant-se en una fesomia nova. Que bonic si t'atures a mirar tot el camí recorregut i veus tantes marrades i biaixos, foscors i ombres, i pots

entonar, ben de cor, encara una acció de gràcies a Déu. Si algú et demana que li ho expliquis, quan ho facis et passarà segurament que t'experimentaràs inserit més que mai en el temps, perquè els camins de la vida ens canvien i els matisos d'allò viscut seran diferents i, pel que fa a l'amor, els silencis, prenyats d'intimitat i densitat, s'hauran expandit dins d'un cor cada cop més avesat a aquest Déu que ha volgut fer-se la teva habitud, la teva quotidianitat. Ens passa tota vegada que escoltem un evangeli que havíem sentit proclamat mil cops i que un dia, no saps per què, ressona dins teu d'una manera insospitada i et fa tremolar. O la trobada inesperada d'algú, potser un desconegut total, que et resitua sense adonar-se del trasbals interior que s'acaba de produir dins teu. Tanta insistència de Jesús en l'estar *atents* és per alguna raó: Déu parla contínuament al cor dels homes i massa sovint s'hi troba una tàpia, sinó un ganivet ben esmolat...

L'amor de Déu es descobreix en una vida "trasbalsada", és a dir, que es transfigura contínuament i en què el pas dels anys ha de poder contemplar pacíficament l'obra de Déu amb una alegria que poques paraules podran contenir. Es tracta, en fi, d'un amor que és un tipus particularíssim d'amistat. Sant Joan, en el seu evangeli, ho descriu molt bé quan Jesús anomena *amics* els seus deixebles i associa l'*amor* amb el fet de donar la vida pels *amics* (cf. Jn 15,13-15). Sant Francesc ens recorda que, entre aquests amics, hi comptava aquell que l'havia de traïr.⁴ *Amistat* i *amor* en Jesús són duts a l'extrem d'un únic punt de no retorn: el lliurament de la pròpia vida. Del tot i per sempre. Quan dones la vida ja no pots tornar enrere, ja l'has donada, no te'n pots desdir. És donar-la per recobrar-la (cf. Jn 10,18).

4. Cf. SANT FRANCESC D'ASSÍS, Regla no butllada, 22, 2.

Continuïtat i discontinuïtat en una mateixa acció, viure-morir-viure. La paradoxa. Com pot ser que el patiment més terrible esdevingui causa de la major felicitat? Per què Jesús desconcerta tant? Potser podríem ja, en aquest punt, avançar que Déu desconcerta perquè l'home desconcerta. Potser podríem gosar, encara, afegir: l'home desconcerta perquè Déu desconcerta. Déu i home, home i Déu. Déu fa l'home amb aquell primer fang i amb les mans d'un terrissaire ple de bondat. Per què l'home intenta, però, tan sovint de desempallegar-se de Déu? D'on prové aquella insistència a foragitar-lo de la pròpia vida? Per què ens molesta tant la *petitesa*? Perquè davant Déu un se sap petit, petit... Sigui el que sigui, no hi ha manera de desempallegar-nos-en. I si ho fèiem (perquè ganes no en falten...) què en queda després de l'home? Una desferra? Un altre déu encimbellat que esclafa els altres? Quanta sang d'home clamant sota els paisatges d'un món que ens és donat i que volem fer a imatge i semblança nostra!

Hi ha, tanmateix, una crida que ressona per tot l'univers. Del seu ressò n'hem sentit ecos que hem traduït en expressions molt diverses del que en podríem dir "allò religiós" o, *mutatis mutandis*, d'allò que hi ha de més humà en l'home. Aquesta crida troba en Jesús la resposta lliure més plena que l'home hagi fet mai a Déu. Aquesta és, per dir-ho així i resumint-ho molt malament, la pretensió d'absolutesa del cristianisme que durà els deixebles, perquè així ho demanà Jesús, a proclamar a tots els pobles la Bona Nova. Anunci joiós i resplendent de la Pasqua! Un desconcert –el de Déu, el de l'home– que es revela no com a desharmonia, sinó com a Belleza i Unitat en la persona de Jesús de Natzaret. El Misteri no s'esgota mai. No pot esgotar-se'ns. D'aquí potser l'angoixa de l'existència, en termes kierkegaardians. El drama de l'humà. El drama i la meravella

més grans: podem parlar de Déu i, fent-ho, emmirallats en Jesús de Natzaret, *podem dir-nos*. El Misteri no s'esgotarà mai i, tanmateix, quanta llum, quanta aigua per a aquesta set insadollable no se'ns ha donat, no se'ns ha transmès, no se'ns ha revelat! Ens ha estat donat un tresor, que portem en vasos de terrissa. Però som prou conscients que és un tresor que ens és donat *gratuitament* i que, *irremeiablement*, és Ell, aquest tresor, el que ens porta a nosaltres com el seu tresor més preuat? Algú porta algú. Qui porta qui? Paradoxa rere paradoxa, caminem per camins caminats i que ens caminen, tot seguint confiadament la veu d'aquell qui se'ns ha fet *camí*. Crist és el centre i cim de tota la història, cap on tot convergeix.

Tota aquesta reflexió mal garbellada no vol ser altre que un primer esguard, personalíssim, sobre l'entramat complex d'una vida, la d'Henri de Lubac, que a primer cop d'ull, diríeu que poca cosa té

d'extrarordinari. És la vida d'un home que veureu envoltat de llibres, endinsat hores i més hores en el silenci de la lectura, l'estudi. Diria que foren, totes elles, hores de pregària delicada i devota perquè l'estudi i la reflexió teològica no haurien de separar-se mai d'Aquell de qui parlen, perquè n'és la Font. Ens trobem davant d'un home, doncs, profundament religiós i intel·ligent, sincer, pacient, empeltat en aquella set que només Déu pot saciar i conduir cap al servei incondicional i fidel. Els patiments que això li comportà –que mirarem d'apuntar– s'alcen com una acció de gràcies a Déu, com una lliçó d'honestetat, humilitat i fidelitat que convenen molt a l'Església dels nostres dies, a l'Església de tots els temps.

Una anècdota fundant

Donar testimoni és essencial a la nostra fe. *Fides ex auditu*, però també cal afegir de seguida: *fides ex testimonio*. Cadascú ha de poder donar raó de la seva experiència (o, en termes evangèlics, de la nostra esperança: cf. 1Pe 3,15), cadascú amb les seves paraules, a la seva manera. Tothom té els seus moments fundants. Sant Pau explica de primera mà què li va passar camí de Damasc. Sant Francesc també ho fa en el seu *Testament* en parlar de l'encontre amb els leprosos. Hi ha, doncs, *moments* que podríem anomenar “principis fundants”, en què un hom podrà dir encara trenta, quaranta anys després: *eren les quatre de la tarda* (cf. Jn 1,39).

Henri de Lubac ens parla del seu, quan era petit, sense dir que ell és el protagonista de la història, tot i que ja s'endevina:

“Al salir de la capilla, y ya en el patio del recreo, un niño se burlaba del sermón que acababa de soportar. Pobre sermón, como tantos otros. El predicador, queriendo decir algo sobre Dios, había dado a beber a su joven auditorio un raudal compuesto de una mezcla de fórmulas abstractas y devotas, que producía en aquellos cuyo espíritu no

estaba adormecido el efecto más ridículo. El vigilante, que era un hombre de Dios, llamó al burlón y, en vez de regañarlo, le preguntó con delicadeza: “¿Ha pensado usted alguna vez que no hay nada más difícil que hablar de este tema?” El niño no era nada tonto. Reflexionó, y este incidente supuso para él algo así como la primera toma de conciencia del misterio, del doble misterio del hombre y de Dios.”

Trobem aquesta anècdota ben bé a l'inici d'un llibre seu titulat *Sur les chemins de Dieu*.⁵ El llibre ve precedit per diverses cites que són per sucari-hi pa i que prometen. Entre aquestes, una de *La consideració* de sant Bernat, obra adreçada al papa Eugeni: “Potser us impacientareu si continuem preguntant què és Déu, perquè ho hem preguntat ja tantes vegades o perquè desconfieu de trobar una resposta? Us dic, pare Eugeni, que sols Déu no pot ésser mai cercat debades, ni quan no pot ésser trobat.”⁶

Aquell nen quedà fonament impressionat per la reflexió que li va fer el bidell del col·legi i allà nasqué un impuls que l'acabà duent a interessar-se cada cop més pel Misteri que, com molt bé diu, és doble: el de Déu i el de l'home. Henri de Lubac entrà al noviciat de la Companyia de Jesús, que en aquell temps, no podia fer-se a França per les lleis republicanes i laïcistes que regien el país i hagué de traslladar-se a Anglaterra, a la petita illa de Jersey, davant la costa de Normandia. Som a l'any 1913 i té disset anys. Un any després hagué d'interrompre la formació per combatre en la Primera Guerra Mundial, experiència que el marcarà profundament. Allà rebé

5. H. DE LUBAC, *Por los caminos de Dios*, Ed. Encuentro (Madrid, 2022).

6. La traducció és presa de l'edició de Genís Vilardell publicada a la col·lecció Clàssics del cristianisme, vol. 10: Bernat de Claravall, *La consideració*, V, XI, 24.

una ferida de metralla al cap, l'any 1917, cosa que motivà que patís durant més de quaranta anys fortes migranyes, fins que finalment l'en pogueren operar.

Després de la guerra, continuà la seva formació a Canterbury i a Jersey fins l'any 1923. Fou un lector entusiasta de sant Agustí i de sant Tomàs. En aquests anys de formació, resultà cabdal el descobriment de l'obra de Blondel, de qui se sentí sempre deutor, així com de Maréchal i de Rousselot. Gràcies a aquests filòsofs catòlics, l'apologètica cristiana, és a dir, la defensa clàssica de la fe, farà un gir tot centrant-se en un argument que sant Agustí sintetitzava bellament a l'inici de les seves *Confessions*: “Ens heu fet, Senyor, per a vós i el nostre cor està inquiet fins que no reposa en vós.” El missatge del cristianisme va dirigit a tothom, des d'allò de més profund que nia en el nostre cor. No es pot fer teologia, vindrà a dir de Lubac, de manera “extrinsecista” o des

d'una mena d'“autoconvenciment” de poder “demostrar” els fonaments de la fe cristiana. Aquesta manera de fer teologia, ell l'anomena “teologia separada”.

Ens trobem aquí davant dels inicis del que serà un dels cavalls de batalla del gran teòleg: la discussió entorn del *sobrenatural*. Si bé podria semblar un tema molt perifèric, revesteix tanta importància com complexitat, per tal com, a ulls de de Lubac, el problema de l'ateisme, de la desafecció respecte de la fe cristiana en el món modern, “l'alienació cristiana”, es devia, entre d'altres raons, a la teoria d'una naturalesa pura per a l'home, hipòtesi que subjeia en la manera de fer i exposar la teologia fins aleshores i que permetia d'acabar afirmant que el món no necessita Déu i que se les pot campar tan tranquil

sense Ell. Les dramàtiques conseqüències d'això prou que les coneixem. En parlarem més endavant.⁷

L'any 1927 fou ordenat de prevere i dos anys després el trobem ja com a professor a Lió. Hi ensenyà justament el que ara en diem Teologia Fonamental i també Història de les Religions, aquesta última matèria, pel que sembla, perquè no trobaven cap altre professor. Ell se sentia insegur i poc preparat per acarar-la i això motivà, sens dubte, que la preparés tan a fons que, més endavant, en sorgirien els seus llibres sobre el budisme, així com algunes de les reflexions que trobarem a la seva primera obra, *Catholicisme*, pel que fa a la relació del cristianisme amb les altres religions, abundant en reflexions entorn de la concepció i organització del temps en l'hinduisme, per exemple, plenes d'una erudició que denoten un molt bon coneixement de les fonts.⁸

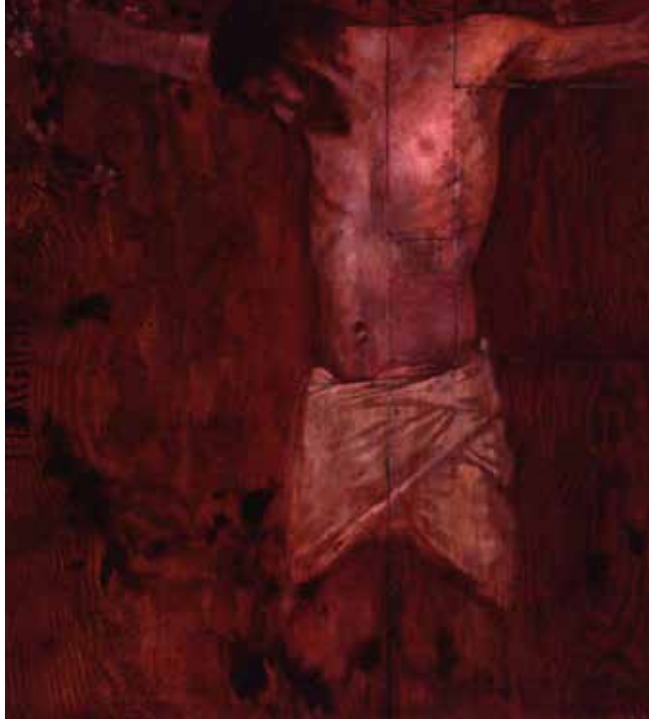
7. Un molt bon resum d'aquesta qüestió el podeu trobar en l'article de Joseph A. Komonchak, “Theology and Culture at Mid-century: the Example of Henri de Lubac” dins de *Theological Studies*, 51 (1990), pàgs. 579-602. N'hi ha un resum en castellà a càrrec d'Eduard Pascual a *Selecciones de Teología*, vol. 31, núm. 121 (1992). També molt recomanable és la presentació de Santiago Madrigal, “Henri de Lubac (1896-1991): el teòlego del “sobrenatural”” que feu per al cicle de conferències “Grandes teólogos del siglo XX” de la Universitat de Cantabria (2009/2010) que es pot trobar fàcilment en línia. Agraïxo a fra Pere Cardona, OFMCap que me'l fes avinent.

8. Preparant aquesta assignatura, més endavant afirmà: “me reafirmé en la unicidad, con una claridad cada día más convincente, en la extraordinaria unicidad del Hecho cristiano dentro de la frondosa inmensidad que está a la vista en la historia espiritual de nuestra humanidad.” Cf. H. DE LUBAC, *Memoira en torno a mis escritos*, Ed. Encuentro (Madrid, 200), pàg. 46.

Cap a l'encontre de les fonts vives

Aquest és un dels punts importants que configuren el desenvolupament del pensament d'Henri de Lubac: anar a les fonts, documentar-se bé, aprofundir minuciosament tots els aspectes d'allò que s'estudia des del coneixement del lloc des d'on sorgeix la ciència estudiada. En el cas que ens ocupa, l'estudi dels Pares de l'Església. Els anys de professor a Lió estaran marcats per aquest aprofundiment seguit i entusiasta dels Pares i, en aquest camí, l'acompanyaran alumnes avantatjats dels jesuïtes: Hans Urs von Balthasar, Jean Daniélou, Henri Bouillard. Amb Daniélou, de fet, Henri de Lubac fundarà la prestigiosa col·lecció *Sources Chrétiennes*, que encara avui publica els textos patristics en forma bilingüe, amb introduccions, edició crítica del text original i notes.

L'estudi dels autors cristians antics, que són la Tradició viva de l'Església, ajudarà a eixamplar enormement les perspectives de l'estudi teològic. Així, d'una banda, la Bíblia, com a paraula inspirada i revelació de Déu al seu poble i, des d'aquest, a tota la humanitat, i de l'altra, la Tradició viva de l'Església, que la interpreta a la llum del mateix Esperit Sant que la va inspirar, són els dos grans instruments amb què el teòleg compta, al costat del Magisteri que l'Església, al llarg de la història, ha anat confegint. De seguida que hom s'endinsa en l'obra d'Henri de Lubac s'adonarà de com aquest camina amb aquestes tres potes, com totes hi convergeixen amb una naturalitat aclaparadora. És una de les moltes gràcies que cal reconèixer-li i agrair-li. Com diu el jesuïta Ricardo Aldana en presentar-ne la figura: "Desde su primer libro, *Catolicismo. Aspectos sociales del dogma*, el pensamiento de Henri de Lubac se distingue entre otras cosas, por su capacidad de convocar el pensamiento de los autores más variados, un obispo sirio del siglo III, un monje parisino del

siglo XII, y un convertido inglés del XIX, por ejemplo, o un filósofo escocés del siglo VIII, un misionero italiano en China en el siglo XVII, y un poeta francés del XX, para dar testimonio de su modo de expresar la fe cristiana."⁹ Com diu més endavant aquest autor, Henri de Lubac pretén donar raó de la totalitat de la fe cristiana i per això, des del punt de partida principal, la Sagrada Escripura, pot acudir a uns autors i altres, perquè tots tenen com a referència la mateixa font, sense deixar mai de banda la fidelitat a la Tradició de l'Església. És així que pot escriure amb plena llibertat i oferir un pensament cristià sempre "rejuvenecedor, que le permite superar el nivel de los tópicos de los historiadores y abrir caminos de comprensión."¹⁰

Aquest, de fet, esdevingué el seu mètode de treball, el criteri a través del qual de Lubac s'atansarà als més diversos aspectes que tenen a veure amb la

9. RICARDO ALDANA, *Henri de Lubac*, Fundación Mayor (Colección Acercarse), Madrid, 2009, pàg. 10.

10. *Ibid.*, pàgs. 11-12.

fenomenologia religiosa, amb la fe cristiana, amb el Misteri de l'Església, amb la relació entre naturalesa i gràcia, amb les repercussions que una determinada manera de fer exegesi de la Bíblia ha tingut al llarg de la història, etc.¹¹ Bastaria que obríssi qualsevol dels seus llibres per adonar-vos de la laboriositat d'aquest mètode, així com de la seriositat i rigor de la seva manera de fer. Però ens trobem davant d'algú que no només fa recerca primfiladament,¹² per dir-ho així, sinó d'algú que és molt conscient

11. De Lubac és autor d'una obra titulada *Exégèse médiévale. Les quatre sens de l'écriture* (1959-1964) en què, en més de 1800 pàgines distribuïdes en dues parts i aquestes respectivament en dos volums cadascuna, presenta de forma exhaustiva com l'esquema dels anomenats "quatre sentits" (literal, al·legòric, tropològic i anagògic) forma part de l'exegesi espiritual elaborada tot al llarg de l'Edat Mitjana i que, en gran mesura, resultava desconeguda per a l'edat moderna, de manera que, aprofundint el seu estudi, es podia aportar molta llum sobre una renovació necessària de la teologia i exegesi modernes. Cf. H. de Lubac, *Memoria en torno a mis escritos*, pàg. 84, citat per Andrzej Persidok, "Revolucionario o "genio simplificador"? Santo Tomás de Aquino en la *Exégèse médiéval* de Henri de Lubac" dins de *Biblica et Patristica Thoruniensia* 8 (2015), pàg. 68. Es tracta d'una constatació que li sorgí durant el seu estudi sobre l'obra d'Orígenes i que veié necessari d'ampliar. S'hi constatarà com d'unides van Escriptura, Litúrgia i vida cristiana.

12. Pateu atenció a les notes a peu de pàgina que farceixen d'informació cada afirmació: de vegades un adverbi, de vegades una paraula que cal aclarir. Hi trobareu notes que són, de per si, un tresor, una sobreabundància que, gosaria dir, té més a veure amb la reverència davant d'allò que hom estudia que no pas amb la mera meticulositat o rigor exigible de tot científic.

que els temes de què tracta impliquen una complexitat que té molt a veure amb una objectivitat que mai no es deixarà atrapar del tot. Per això no només hem de parlar d'un mètode concret de treballar, sinó d'una manera especial de pensar, que hom ha anomenat felicitment "contemplativa" perquè s'atansa a l'objecte d'estudi, després de descalçar-se les sandàlies, i mira cada part en si mateixa i després en el seu conjunt. La visió que vol obtenir-ne ha de ser unitària, però no pot prescindir dels matisos que s'hi enclouen, i aquests duren per viarany que potser un no esperava i caldrà mantenir-los, respectar-los, en el seu lloc, sense perdre de vista la unitat. Per això a de Lubac li agradarà tant la paraula *paradoxa*, que emprarà sovint i fins encapçalarà alguns dels seus llibres més coneguts:¹³ "paradoja no es el misterio divino revelado en Cristo, sino la posición en la que queda el creyente que asiente y aun se interroga (...) más maravillado que angustiado, ante la impensable verdad que impone su propia evidencia, desplazando y reubicando certezas y hábitos de pensar nacidos con los siglos de búsqueda humana."¹⁴

Res d'humà pot ser aliè al cristià

Henri de Lubac fou sens dubte, com ha quedat apuntat abans, un autor prolífic. Davant d'aquesta producció ingent, podríem estar temptats de pensar que hi ha en el nostre autor un intent d'abastar-ho tot sistemàticament. I no és en va que ho pensaríem, perquè, ja ho hem dit, un tema en desvetlla sovint un altre, les connexions són moltes i, de vegades sorprenents. Però no és el cas. Ell mateix diu en una obra de

13. Així, *Paradojas, Nuevas paradojas, Otras paradojas, Paradoja y misterio de la Iglesia*.

14. RICARDO ALDANA, *ibid.*, pàg. 9.

títol suggerent¹⁵ que la seva és una teologia que obeeix a un discerniment segons l'ocasió que es doni i ben bé fou així. De Lubac escrivia arran del *kairós* de cada moment que li tocà viure i, moltes vegades, aquest implicava peticions, encàrrecs, sol·licituds fetes per amics propers. No li recarà d'acarar temes difícils, d'embrutar-s'hi les mans, per dir-ho d'alguna manera: s'atansarà a la religió budista i la posarà en contrast amb el cristianisme, per exemple (ho farà, de fet, en dos llibres), o bé aprofundirà l'obra d'un company seu jesuïta que havia estat posat molt en qüestió (com, de fet, ell mateix hi fou posat): Teilhard de Chardin. Hi veurem com una atracció per estirar fils de pensament que motivaren controvèrsia (Joaquim de Fiore, Pico della Mirandola, Proudhon...) ¹⁶ per posar-los en el seu lloc just i contemplar sense fressa les conseqüències que s'esdevingueren en una història de la qual hom n'és sempre partícep, d'una manera o altra, i no pot desentendre-se'n així com així.

15. *Théologies d'occasion* (1986): el discerniment "d'ocasió" sempre és "un diàlego con el pensamiento coetáneo, epsecialmente de los filósofos y teólogos cristianos, en el que se busca, incansablemente y en una sorprendente apertura, establecer no sólo cuál es el pensamiento de uno o de otro, sino cuál es el sentido de la verdad cristiana vivida en los siglos como siempre la misma, verdad que es también hoy la nuestra, a pesar de todos los cambios." Cf. *Ibid.*, pàgs. 8-9.

16. Alguns exemples: *La posteridad espiritual de Joaquín de Fiore* (2 vols.), *La oración de Teilhard de Chardin*, *El pensamiento religioso del Padre T. de Chardin*, *Teilhard de Chardin en diálogo con el hombre de hoy*, *Proudhon y el cristianismo*, *Pico della Mirandola. Estudios y discusiones*. Sobre el budisme: *Aspectos del budismo (I. Cristo y Buda. II. Amida)* i *El encuentro del budismo y de Occidente*.

En aquest sentit la seva primera obra, ja referida abans, *Catholicisme. Aspects sociaux du dogme*, de l'any 1938, escrita a partir de diversos articles esparsos i a petició d'Yves Congar, suposà un punt d'inflexió en molts sentits, perquè, tot i no pretendre aportar cap novetat, acabà esdevenint-ho per la manera d'assenyalar els "aspectes socials" del dogma. La paraula *social* en aquell moment podia fer pensar tot d'una en "socialisme". Ens trobem en temps turbulents i calia, com sempre filar prim. De seguida hom s'adona, però, que "social" és per a de Lubac sinònim del que ara en diríem "comunional" o fins i tot "sinodal", si se'm permet. Allò sobre què focalitza la seva atenció el llibre és com de "corporativa" (entengui's bé el terme) és l'Església catòlica: és Cos de Crist. La reducció de l'expressió "Cos de Crist" al pa eucaristitzat havia pogut fer perdre de vista, al llarg dels segles, la noció importantíssima de Cos de l'Església. D'aquesta visió radicada en la centralitat del Crist en depén tota la vida cristiana: la seva vida sacramental; la seva comprensió del que és la unitat de tots els batejats; l'esperança escatològica que batega en cada cristià; la dimensió salvífica universal de la vinguda del Crist i per tant de la missió de l'Església en el món; l'Església com a cos social o societari (els sagraments *incorporen* a l'Església); la manera, fins i tot, com posa d'acord autors impensables per la controvèrsia que presenten entre ells com ara sant Pascasi Radbert o Ratramne pel que fa a l'eucaristia; com emmarcava amb tota justesa l'expressió *extra Ecclesiam nulla salus* o com recuperava una altra expressió fonamental *Eucharistia facit Ecclesiam...* Ja es veu, només d'anunciar aquests pocs temes, que, de manera embrionària, hi trobarem alguns dels grans temes que faran eclosió, i de quina manera, durant el Concili Vaticà II, al qual fou cridat Henri de Lubac per Joan XXIII com a pèrit expert.

Sigui com sigui, el llibre esdevingué, no sense generar inquietuds en la mateixa Companyia de Jesús, una obra important, que anà adquirint ressonància i admiració. El deixeble i gran amic de l'autor, Hans Urs von Balthasar, en el llibret que li dedicà presenta aquesta obra, *Catholicisme*, com una mena d'obra programàtica,¹⁷ per tal com, posteriorment, moltes de les obres de de Lubac seran grans aprofundiments i ampliacions dels diferents capítols o seccions que hi trobem. Així, si l'obra vol mostrar el caràcter social, històric i interior del cristianisme, com a expressió del caràcter d'universalitat i de totalitat que trobem reunits sota la paraula *catolicisme*, els diversos fils conductors dels interessos intel·lectuals de de Lubac s'aniran construint entorn d'aquestes tres característiques.¹⁸

De tota aquesta multiplicitat de temes n'apuntarem tan solament dos: d'una

17. H. U. VON BALTHASAR, *Henri de Lubac. La obra orgánica de una vida*, Madrid 1989, pàg. 31: "de sus capítulos [de l'obra *Catholicisme*] van a nacer, como de su tronco, las ramas que constituyen las obras principales publicadas en lo sucesivo."

18. Cf. SANTIAGO MADRIGAL, *art. cit.*, pàgs. 2-3: "sus investigaciones históricas sobre teología eucarística (*Corpus mysticum*, 1944); su teología sobre la Iglesia como sacramento y misterio (*Meditación sobre la Iglesia*, 1953); el estudio sobre Orígenes (*Espíritu e historia*, 1950) y en la Edad Media (*Exégesis medieval*, 1959-1964); sus obras consagradas a la cuestión de Dios (*Sobre el conocimiento de Dios*, 1945; *Por los caminos de Dios*, 1956) y al problema del ateísmo occidental (*El drama del humanismo ateo*, 1944), el fundamento teológico de las misiones, el avance salvífico de las otras religiones y sus estudios sobre el budismo (*Aspectos del budismo, I*, 1951; *El reencuentro del budismo y de Occidente*, 1952; *Amida. Aspectos del budismo, II*, 1955)."

banda, la relació entre naturalesa i gràcia, per la repercussió que tingué i els patiments que l'en sobrevingueren, i, de l'altra, la seva meditació sobre l'Església. Tots els temes que aborda, tanmateix, tenen un punt de partida que és alhora un punt convergent i d'arribada: el Crist. Els seu pensament és profundament crístic, ja s'endevina, i per tant, profundament eclesiològic, perquè no pot entendre's el Fill de Déu encarnat sense contemplar-lo unit a la seva Església.¹⁹

La naturalesa i la gràcia

Henri de Lubac va viure temps convulsos que l'obligaren a haver de traslladar-se tot sovint i no sempre d'una manera pacífica. Primer, ja ho hem vist, a Anglaterra, perquè a França no es permetia als ordes religiosos de tenir-hi cases de formació. Després, fou mobilitzat per a la primera guerra mundial, una experiència que l'havia de marcar profundament. En acabat, amb l'amenaça del nazisme que entrà a França i l'obligà a fugir i amagar-se en diferents llocs, perseguit per la Gestapo. Fou en aquesta última circumstància, amagat, que va escriure *Surnaturel*, a partir de tota la informació que havia anat aplegant des dels seus temps d'estudiant a Anglaterra. Quan els alemanys es retiren de França, el llibre ja està pràcticament enllestit.²⁰ El

19. Mireu en aquest sentit tot el capítol vuitè, dedicat a aquesta qüestió, de l'obra *Catholicisme*. Però ja també el capítol setè en què es parla de com cal entendre que la salvació passa per l'Església i en el novè sobre l'esperit catòlic i les missions. Molts dels temes que s'hi apunten trobaran un reflex lluminós en alguns dels documents del Concili Vaticà II (*Lumen gentium, Gaudium et spes, Ad gentes...*).

20. Cf. SANTIAGO MADRIGAL, *ibid.* pàg. 4 i H. DE LUBAC, *Memoria en torno a mis escritos*, pàg. 50.

llibre analitza com la lectura de la neoescolàstica sobre el tema de la relació entre naturalesa i gràcia en sant Tomàs havia donat una visió esbiaixada del que aquest deia i mirava de posar en el seu lloc una preocupació fonda que tenia de Lubac: com pot donar-se un desig natural de Déu? Si som criatures que tenim inscrit dins del cor el desig de veure Déu, podria entendre's que d'alguna manera "se li deu" a l'home aquesta visió. Podria semblar que allò que afirmava sant Tomàs (*la intel·ligència desitja naturalment la visió de la substància divina*) implicaria que Déu, en la seva creació, es veuria com "exigit" a que aquesta l'hagués de conèixer, perquè tot, en el fons, està orientat cap a Ell. El matís és prou important: com queda preservada la llibertat? I, encara més, com queda preservada la gratuïtat de la gràcia? El problema rau en com entendre el *desig*. Atenent el pensament de sant Tomàs s'entén que allò que només pot sadollar plenament el desig de l'home és Déu i d'aquí aquesta inclinació "natural" a conèixer-lo, a contemplar-lo, igual que hi ha una inclinació natural a estimar i ser estimat. Desitjar veure Déu no implica saber com és ell. Una cosa és el desig i l'altra és el Déu que se'ns revela per pura gràcia i el que es desprèn d'aquesta revelació.

La neoescolàstica havia "corregit" en aquest punt sant Tomàs per deixar ben separades la naturalesa creada de l'home i la total i pura gratuïtat de Déu, tot considerant la hipòtesi de l'existència d'una "naturalesa pura" en l'home (un "fi purament natural") que salvaguardés la gratuïtat de la gràcia. El problema d'una separació d'aquesta mena podia fer suposar que la naturalesa podia prescindir totalment de la gràcia. On queda llavors l'*homo capax Dei*, és a dir, la capacitat de l'home per conèixer Déu? No és aquesta capacitat quelcom d'intrínsec a la persona, per tal com aquesta ha estat feta per Déu "a imatge i semblança"

d'Ell? No porta la separació entre natural i sobrenatural a un món que pot pensar realment que no necessita Déu? Molts problemes s'encetaven sota la mirada i escrutini de les fonts patristiques que feu de Lubac: la creació "no obliga Déu" a cridar l'home en un segon moment. La crida de l'home per Déu és de sempre i per sempre. Aquí, cal entendre bé què és "naturalesa" i què el "desig de Déu": la criatura està habitada pel Misteri. Natural i sobrenatural es poden distingir però no separar a la babalà, per dir-ho així. "El hombre está hecho para la salvación, cuyo don y cuya revelación nos trae el Evangelio. La creación divina, en efecto, es algo consecuente (...). En el fondo de la naturaleza humana, y por consiguiente en cada hombre, está impresa la imagen de Dios, o sea algo que constituye en él –pero sin él– una especie de llamada

secreta al objeto de la revelación, plena y sobrenatural, traída por Jesucristo.”²¹

El problema que es donà és que la doctrina de Cayetano que havia “corregit” Sant Tomàs en aquest punt s’havia gairebé entès com a doctrina habitual del Magisteri. I l’altre problema és que, de feia temps, estaven sorgint corrents teològics de caire “renovador” o “revisionista” i que aixecaven sospites perquè semblaven posar en qüestió la Tradició, el Magisteri i que, sota alguns prismes, podien ser titlades de “modernisme”. L’obra *Surnaturel*, que tenia només 700 exemplars, hagués pogut passar completament desapercebuda si no s’haguessin donat aquestes circumstàncies que, de feia anys, posaven les publicacions noves sota sospita gairebé immediata. El cas d’aquesta obra en particular fou un dels més rellevants de persecució i motivà que alguns jesuïtes, però no només, s’hi enfrontessin i que fins i tot una encíclica de Pius XII s’hi referís veladament (*Humani generis*, n.20, de l’any 1950), venint a dir que Déu hauria

21. HENRI DE LUBAC, *Paradoja y misterio de la Iglesia*, Salamanca (2002), 120-121, citat per Madrigal, *ibid.*, pàg. 6. Per tota aquesta qüestió, remeto a aquest article de Madrigal, així com també al resum que en fa J. L. RUIZ DE LA PEÑA, *El don de Dios. Antropología teológica especial*, Santander, 1991, pàgs. 21-39. Cf. d’aquest últim, pàg. 22: “El problema se mueve entre los dos cuernos de un espinoso dilema: *o bien* hacemos de la gracia algo extrínsecamente adosado a la naturaleza, con lo que justificamos su gratitud, pero a costa de dejar a oscuras por qué ella deba ser el único fin real del hombre, e incluso por qué tenga el hombre que sentirse vitalmente concernido por algo ajeno y exterior a él mismo; *o bien* la concebimos como una expectativa tan hondamente incrustada en la urdimbre de lo humano que liquidamos su carácter de don indebido y gracioso.”

pogut crear l’home sense elevar-lo al fi sobrenatural.

En tot cas, les “novetats” d’aquests teòlegs són vistes en la seva potencial perillositat i el Papa hi reacciona per tal com poden induir a error molts creients. És el temps en què s’encuya l’expressió *Théologie nouvelle* per referir-se (despectivament) a aquests autors, entre els quals de Lubac s’hi compta de manera força destacada. El cas és que arran de la publicació de l’encíclica, el general dels jesuïtes mana que es retirin alguns dels llibres de de Lubac de les biblioteques i, a més, que deixi d’ensenyar. Serà un període dur, de deu anys. Un període en què de Lubac destacarà pel seu acatament obedient i per un llarg i silencios treball que el portarà a escriure alguna de les seves obres més emblemàtiques, com la ja mencionada sobre els quatre sentits de les Escripures en l’exegesi medieval o bé la seva *Médita-*

tion sur l'Église (1953) en continuïtat amb temes ja apuntats a *Catholicisme* i en *Corpus mysticum: L'Eucharistie et l'Église au Moyen-Âge. Étude historique* (1944).

L'obra, *Méditation sur l'Église*, és, a parer meu, una carta d'amor a l'Església, que convindria llegir i rellegir, on s'hi apunten temes que, després, es retrobaran en la Constitució dogmàtica *Lumen gentium* sobre l'Església. Hi trobem passatges corprenedors, atenent a les circumstàncies personals en què fou escrita l'obra:

“Aunque [la Iglesia] nunca se desanima, no por ello cae en la utopía. Sabe que este Reino de Cristo, que no cesa de promover y de implorar, no será establecido nunca sólidamente en la tierra; que el desorden, el error y la perversidad volverán siempre a comprometer su obra. La serena claridad de su fe no le impide constatar, según la apariencia, “la marcha ciega de las cosas.” Ella asiste a la perpetua derrota del bien. Por todas partes ve renacer la idolatría. Ve a sus propios hijos desgarrarse entre ellos. “Sabe también que los progresos más seguros y las conquistas más admirables del hombre tienen siempre algo de ambiguo, de lo que el Mal puede sacar partido. El ‘Misterio de iniquidad’ no ha causado sin duda todavía sus grandes estragos. Como en casi todas las edades de su historia, y más que nunca quizá, ve crecer hoy la sombra temible” (la cita és de *Catholicisme*, pàgs. 231-232). Ahora bien, lo que le ocurre a la Iglesia, ocurre también a cada uno de nosotros en particular. Sus peligros son nuestros peligros. Sus combates son nuestros combates. Si, en cada uno de nosotros, la Iglesia fuera más fiel a su misión, sería sin duda, como su Maestro, más amada; sería más escuchada; seguramente también, como Él, más ignorada y más perseguida. Si los corazones se manifestasen con mayor claridad, el escándalo sería más evidente; y este escándalo daría al cristianismo un nuevo

impulso, porque “cuando el cristianismo es odiado por el mundo, la hazaña que le cumple realizar no es mostrar elocuencia de palabra, sino grandeza de alma” (la cita és de sant Ignasi d'Antioquia, *Carta als Romans*, III, 3). (...) El Evangelio no deja de repetir que la sal puede volverse sosa. Y si vivimos –hablo para la mayoría– más o menos tranquilos en medio del mundo, es quizá porque somos tibios.”²² El llibre, pel que es diu, arribà al Papa Pius XII i, pel que sembla, li agradà molt.

Sobre el tema que ens ocupava, el del sobrenatural, de Lubac tindrà temps de reflexionar-hi més i d'expressar-s'hi millor. Publicarà, uns anys després de la seva rehabilitació gràcies a la crida que el Papa Joan XXIII li va fer com a consultor de la Comissió teològica preparatòria del Concili (al costat d'Yves Congar, també, igual que ell, caigut en descrèdit i sota sospita), altres obres sobre el tema, en què tot quedava segurament més ben explicat: *Le mystère du surnaturel* (1965) i molt més endavant una *Petite catéchèse sur nature et grâce* (1980).

L'Església

De Lubac va reflexionar molt sobre l'Església tot al llarg de la seva obra. És, diríem, un dels pols d'atracció del seu pensament. I això, fonamentalment, per un motiu, ja apuntat abans: perquè no pot entendre's aquesta sense el Crist, perquè el Crist ocupa el centre del pensament de de Lubac. Una de les seves grans obsessions és la d'assenyalar com el perill de l'individualisme tenalla l'Església i li és advers. Analitza, per això, els cismes i les heretgies des d'aquest plantejament. A la inversa, també analitza el que ell anomena “falsos col·lectivismes.”

22. HENRI DE LUBAC, *Meditación sobre la Iglesia*, Ed. Encuentro, Madrid, 2011, pàgs. 223-225.

Com pensar l'Església? Com entendre-la en relació amb la Trinitat i amb cadascuna de les persones divines? Com entendre's un mateix en ella? Com creure en ella? Com és la fe de l'Església? Com se'n participa? Hi ha graus diversos? Quina relació té (o ha de tenir) amb el món? Com caldria entendre la seva autoritat, el seu ordre jeràrquic, la seva composició orgànica? Com entendre-hi la comunió? Són algunes preguntes clàssiques, que s'han anat desenvolupant, formulant, matisant, tot al llarg de la història. A *Méditation sur l'Église*, de Lubac hi abundarà extraordinàriament, com sempre, amb tota mena de referències patristiques. És una delícia de llegir i segurament molt més accessible que *Catholicisme*, que, en aquest sentit, és molt més dens, a parer meu.

Hi veiem el Misteri, certament, de Déu. L'Església és la seva obra. Però no tot hi és llum i claror: "La cara oscura no es menos cierta. Los cielos no siempre están

entreabiertos. La Iglesia es un obstáculo para el incrédulo al que el Padre no atrae todavía. Para el creyente, ella puede ser una prueba, y es bueno que lo sea: prueba que siente tanto más vivamente cuanto quisiera tener una fe más viva y pura",²³ escriu en un moment personalment delicat.

L'Església potser ha estat sempre això: quelcom d'escandalós, com escandalós fou Jesús. Que Déu s'hagi fet home, que Déu s'hagi embrutat les mans, empetitit de tal manera que el reconeixem clavat a la creu, vexat, escupit i maltractat... No és aquest el major dels escàndols a tota ànima mínimament racional? Com creure en un Déu així, un Déu tan *humà*? Tota la crítica que la modernitat ha vessat sobre Déu i sobre la religió cristiana en particular, continua pesant enormement sobre la visió que un hom pugui arribar a tenir sobre la institució que predica un Déu fet home i crucificat, tothora que s'autocomprèn com a *santa* i alhora és plena de corrupció i pecat. Com es casa tot això? Com fonamentar l'anunci que és manament? De Lubac ho contempla així:

"¡Pero cuánto más "escandalosa" todavía, cuánto más "loca", esta creencia en una Iglesia en la que no sólo lo divino y lo humano están unidos, sino también en la que lo divino se ofrece obligatoriamente a nosotros a través de lo "demasiado humano"! Porque, si la Iglesia es verdaderamente en medio de nosotros "Jesucristo continuado", si es para nosotros "Jesucristo derramado y comunicado", ¿no han heredado los hombres de Iglesia, laicos o clérigos, el privilegio que hacía decir atrevidamente a Jesús: "¿Quién de vosotros puede probar que soy pecador? (Jn 8,46)" Y la comprensión de su tiempo, incluso la de las cosas eternas, puede ser en ellos mediocre. Verdaderamente, en la Iglesia más que en Cristo, todo es contraste y para-

23. *Ibid.*, pàg.71.

doja. Si podemos decir de la Iglesia, como de Cristo: *gran misterio y admirable sacramento*, estamos también más obligados a decir de ella que de Cristo: *¡distracción para el espíritu, no apoyo!, ¡piedra de tropiezo y piedra de escándalo!* El primero de estos gritos es el de la fe triunfante; él supone la victoria sobre el asombro del hombre natural y sobre el hastío del sabio... ¡Cuánto más que para Cristo será preciso, pues, para contemplar la Iglesia sin escándalo, que la mirada se purifique y se transforme! ¡Cuánto más necesario será, para obtener una cierta comprensión, “alejar la oscuridad de los razonamientos terrestres y el humo de la sabiduría según el mundo!” Tenemos que confesar también que nuestra ceguera es tal que podemos, si no pensar realmente, al menos imaginar algunas veces que la creencia en Dios no nos compromete. No encontramos a Dios en las plazas públicas. No encontramos en ellas a Cristo. Pero la Iglesia está siempre ahí. ¡Cuántos estarían preparados, a pesar de todos los defectos que le reprochan, a admirarla en ciertos aspectos, cuántos estarían preparados para “colaborar”, como dicen, con ella, si no fuera *lo que es!* Ella es el testigo permanente de Cristo. Es la Mensajera del Dios Vivo. Es la presencia urgente, la presencia inoportuna de este Dios entre nosotros. ¡Que nosotros estamos en la Iglesia, que nos decimos Iglesia, podamos comprenderla, tanto como la imaginan quienes la temen o huyen de ella!”²⁴

La presència del Crist en l'Església és la que es troba en cada cristià. Cal entendre des d'aquesta perspectiva la unitat, l'organicitat d'aquesta, contemplar-la des del Crist present, viu, ressuscitat, que anima la vida de l'Església i la condueix cap a la unitat i fa que ella esdevingui per a tota la humanitat un far a través del qual Déu convoca tots

24. *Ibid.*, pàgs. 73-74.

els homes a un mateix signifi d'amor, de salvació, de vida amb Ell... en definitiva, de comunió. I això perquè l'home ha estat fet a *imatge i semblança* del Verb. Ell és el punt comú, on tots ens trobem, en siguem conscients o no, hàgim escoltat l'anunci de l'Evangeli o no. És quelcom clau, perquè si som *persona* és perquè ens entenem en la relacionalitat de les *persones* divines, en la Trinitat, fins al punt que “Cristo, al revelar al Padre y ser revelado por Él, acaba de revelar al hombre a sí mismo. Al tomar posesión del hombre, asiéndole y penetrándole hasta el fondo de su ser, le fuerza a descender también a él dentro de sí para descubrir bruscamente en su propio interior regiones hasta entonces insospechadas. Por Cristo, la Persona es adulta, el Hombre emerge definitivamente del universo, toma plena conciencia de sí. En adelante, incluso antes del grito triunfal *agnosce, o christiane, dignitatem tuam*, será posible celebrar la dignidad del hombre *dignitatem conditionis humanae*.”²⁵

Aquesta és, podríem dir, la missió salvífica de l'Església: dur el Crist a tota la humanitat, convocada per ell, cridada a formar un sol poble, entorn del seu Déu. La gran dignitat de l'home es revela en Ell i l'Església n'és la senyera. De Lubac és el gran defensor de l'Església del *nosaltres*, del que ara en diem “eclesiologia de

25. HENRI DE LUBAC, *Catolicismo*, pàg. 238. La sentència primera “Cristo, al revelar al Padre...” trobà un ressò clar en el Concili Vaticà II que en la seva Constitució dogmàtica *Gaudium et spes*, 22, reformula així: “En realitat, el misteri de l'home només s'esclareix en el misteri del Verb encarnat.” En aquesta reformulació hi intervingué el jove cardenal Karol Wojtyła, que establí un fort lligam d'amistat amb de Lubac i que, anys més tard, en ser escollit papa, el creà cardenal.

comunió.” La seva lectura actualment és més que recomanable.²⁶

A tall de conclusió

He mirat d'esbossar alguns aspectes de la vida i l'obra d'Henri de Lubac. No hi sóc pas reeixit i en sóc conscient. Us ofereixo alguns petits i molt parcials retalls de la seva obra, amb l'esperança que, sense por, us hi endinseu. Hi trobareu un bon amic, un mestre segur, algú que us ajudarà a endinsar-vos cap al Misteri amb la plena consciència que és impossible d'atènyer-lo i que és bo que sigui així, perquè la nostra obra en aquest món és obra d'orientació (o si es vol, de conversió) i que tot ens és donat per l'Amor que es dóna a si mateix. Crida i resposta, perfecció i imperfecció, retornar a Déu allò que prèviament ell ja t'havia donat, per un intercanvi admirable que fa que, amb sant Pau, puguem dir que ens gloriem de la creu de nostre Senyor Jesucrist.

De Lubac tenia encara previst escriure un llibre sobre Mística i els místics, però va deixar-ho córrer. Potser valdria la pena de recuperar les paraules que fa en aquesta mena de *retractationes* “agustinianes” que són les seves *Mémoires autour de mes écrits*: “Estoy convencido de que, desde hace bastante tiempo, la idea de mi libro sobre la Mística me inspira en todo, él me proporciona el modo de ordenar como es debido mis ideas. Pero no escribiré este libro. En cualquier caso está por encima de mis fuerzas físicas, intelectuales y espirituales. Tengo la visión nítida de sus articulaciones, distingo y sitúo poco más o menos los problemas que habría que tratar, según su naturaleza y su orden, veo la dirección exacta en la que habría que buscar la solu-

26. Cf. JOSEPH RATZINGER, “Henri de Lubac e la Chiesa del “noi”” (1996) dins de ANTONIO RUSSO *Antiche e moderne vie della solidarietà. Da Maurice Blondel a Papa Francesco*.

ción de cada uno de ellos; pero soy incapaz de formular esa solución. Todo lo cual me basta para descartar en cada caso los puntos de vista que no concuerdan con ese proyectado libro, en las obras que leo o en las teorías que trato de lanzar, pero en conjunto no adopta su forma definitiva, la única que le permitiría existir. El centro de gravedad se me escapa siempre. Lo que he escrito sobre el asunto tiene sólo carácter preliminar, o son banalidades, o discusiones marginales, o detalles de erudición.”²⁷

És clar que aquest centre de gravetat sempre se li escaparà, com sempre se'ns escaparà a tots nosaltres. Quanta humilitat desgrana sempre aquest autor, sense desdir mai del rigor i l'honestedat intel·lectual que havia de fascinar un jove Hans Urs von Balthasar, un Joseph Ratzinger (que el cita explícitament a *Spe salvi*), un Karol Wojtyła i tants d'altres que en manifestaren tothora l'afecte, l'amistat i la influència.

Els llibres i articles d'Henri de Lubac són plenament vigents. Val la pena de llegir-los, rellegir-los, descobrir-los, deixar-se sorprendre per una o altra frase (és un gran amant de les frases paradoxals i, de fet, en presenta ell mateix tot un recull a *Paradoxes i Nouveaux paradoxes*): us ajudarà a entendre i estimar l'Església, amb tot el seu Misteri d'humà i de diví, us ajudarà a entendre i estimar aquesta humanitat que sense Déu va a la deriva (*El drama del humanisme ateo*), us ajudarà a entendre i estimar el Misteri del Crist, aquest centre de gravetat inassolible, que mai no deixarà d'atreure'ns, posar-nos nerviosos, posar-nos en un compromís, en evidència, qüestionar-nos i estimar-nos, perquè Ell és l'Amor que ens ha estimat primer.

27. HENRI DE LUBAC, *Memoria en torno a mis escritos*, 291, citat per S. Madrigal, *art. cit.*, pàg. 3.